

İstanbul Luteryen Cemaatinin tarihi

Pastör, M.T.S. Torsten Sandell, 2018

İsveç ve Finlandiya Kralı XII. Karl, ezeli düşman Rusya'yla 1709 yazında Poltava'da yaptığı muharebeyi kaybetti. Kral, yaklaşık 1500 askeriyle birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Moldova'da bulunan Bender'e çekilmek zorunda kaldı. Burada beş yıl yaşadı. Kralın maiyetindeki kişilerden biri de İsveçli din adamı Michael Eneman'dı. O yıl kral onu, şehirdeki Luteryenlere hitap etmesi emriyle Kontantinopolis (İstanbul) büyükelçiliğine gönderdi. Eneman 1712'de Doğu Dilleri Profesörü ve pastör Sven Agrell ile birlikte konsolosluk pastörü olarak atandı. Pastörlerin kilisedeki görevlerinden biri de, Ruslar tarafından esir edilip köle olarak Türklere satılmış olan İsveçlilerin izini sürmektir. Ancak Agrell'in 1713'te vebadan ölmesi ve Enelman'ın 1714'te İsveç'e dönmemesinin ardından, yirmi yıldan uzun bir süre boyunca kilise pastörsüz kaldı.

Baş Episkopos Jöns Steuchius'un Magnus Troilius'u Konstantinopolis'teki konsolosluğun yeni pastörü olarak ataması ancak 1736 yazında gerçekleşti. Troilius İstanbul'a bir sonraki ilkbaharda ulaştı. İsveçli diplomatlar uzun zamandan beri krallarından, Osmanlı İmparatorluğu'nda Luteryen ibadetine serbesti sağlanması ve Luteryen kilise ve okulları inşa edilmesine izin verilmesi konusunda, padişahla bir anlaşma yapmasını talep ediyorlardı. Diplomatlar şunları yazmışlardı: "Bunu yapmakla Majesteleri ölümsüz bir övgü ve onur kazanacaklardır. Bu ayrıca Tanrı'nın adının yüceltilmesine ve saf öğretinin inançsızlar arasında yayılmasına da büyük bir katkı sağlayacaktır". Böylelikle, "Derin bir karanlık ve aldanmışlık ortamı içinde yaşayan, baskı altındaki Macar Protestanlarına, sayısız Ermeni, Yakubi, Nesturi ve Kıpti'ye de destek" olmak da mümkün olacaktı. Ocak 1737'de İsveç Osmanlılarla doğrudan ticari ilişkiler başlattı. O zamana dek Fransızlar ve İngilizler eliyle gerçekleştirilen ticaret, artık "iyi bir avantajla" yelken açan İsveç gemileri ile gerçekleştirilebilecekti.

Troilius'un görevi şehirde yaşayan İskandinavlıları bir Luteryen kilise cemaati halinde bir araya getirmektir. Bu kişiler genellikle eski köleler idiler. Başlangıçta topluluk, ikisi eski köle olan altı İsveçli ve çat pat Almanca konuşan bir çiftlik işçisinden oluşuyordu. Troilius, ne kendisini anlayabilen, ne de onun anlayabildiği bu kişilere dinsel hizmet vermeyi "son derece hassas" bir iş olarak tarif eder ve çocukluklarında Türklere köle olarak satıldıktan sonra anadillerini unutan ve Türkçeyle Grekçe dışında hiçbir dil bilmeyen iki kadının durumunu örnek olarak gösterir.

Köleleri kurtarmanın yanı sıra, ayrı bir kilise binasına sahip olma meselesi de önemlidir. Cemaat genişlemişti ve veba dönemlerinde ayinleri İsveç konsolosluğunda gerçekleştirmeye cesaret edemiyorlardı.

Kölelere özgürlük kazandırılması işi esasen Katolik Triniteryen tarikatına mensup keşişler tarafından gerçekleştirilmekteydi. Birçok Luteryen'in bu keşişler tarafından Katolikliğe geçmeye ikna edildiği ortaya çıktığı için, keşişlerle işbirliği yapmak iyi bir yöntem değildi. Almanya'nın Protestan şehirlerinde kapı kapı dolaşarak para toplandı. Kölelerin kurtarılması için 1739'dan itibaren İsveç'te de özel bağış kampanyaları düzenlendi.

1748'de Troilius'un yerine Peter Nenzén geçti. Nenzén, cemaatteki yoksullar için bir fon oluşturdu. Ayrıca okulda öğretmenlik yapması da gerekiyordu, çünkü bir öğretmen çalıştırmak için gerekli paraları yoktu.

Sonunda, toplanan paralarla 1757 yılında Pera'da (Beyoğlu'nda) güzel bir ev satın alabildiler. Bu ev daha sonra İsveç Konsolosluğu oldu ve bina hâlâ İsveç Hükümeti tarafından kullanılmaktadır. Aynı yıl burada İsveç Şapeli adı verilen bir şapel de inşa edildi.

Yıllar içinde Luteryen cemaatine çeşitli din görevlileri hizmet etti. Nenzén'den sonra Mårten Höckert, Martin Lutteman, Carl-Peter Blomberg, Adolph Fredrich Sturzenbecher ve Johan Scarin geldi. Blomberg mektuplarında Türkçe öğrenmenin ne kadar zor olduğundan şöyle bahsediyor:

"Petrus gibi ben de önce cesaretle biraz ilerledim, ama kısa sürede ben de onun gibi batmaya başladım. Dolayısıyla, bu hem cüretkâr hem de gereksiz işten yol yakinken vazgeçtim."

Blomberg, aynı zamanda, Müslümanların Hristiyanlara davranışıyla ilgili söylentilere karşı bir tavır da sergiler. Bu düşüncenin ne kadar garip olduğunu şu sözlerle dile getirir:

"İsveç'te yaşlı kadınlar ve köylüler, Türklerin, Hristiyanları tıpkı domuzlara yapıldığı gibi lezzetleri artsın diye semirtip sonra da onları yediklerini hayal ediliyor. Sat Sapienti" ('Akıllı kişiler için bu kadarını söylemek yeterlidir' anlamında Latince bir deyim).

Blomberg öte yandan, "Muhammed'in izleyicilerini" Hristiyanlaştırmaya çalışmanın, bu kişiler Müjde'nin değerli gerçeklerini suiistimal edebilseler de, ne kadar tehlikeli olduğunu da ayrıntılarıyla betimler.

Konstantinopolis'teki din görevlileri arasında Isaac Lagus adında Lappajärvi'li bir Finli de vardı. Bu kişi 1797 ilâ 1802 yılları arasında hizmet etti. Osmanlı ülkesine gitmek üzere bindiği gemi Ege Denizi'ndeki Ipsara yakınlarında battı. Lagus kurtuldu ama bütün eşyalarını bu kazada yitirdi.

Pastör Adolf Henrik Arnberg ekonomik yoksulluğun hüküm sürdüğü bir dönemde cemaatte hizmet etti. Amberg, şapelin durumunu kasvetli ifadelerle tarif eder:

"Uzun süredir bakımsız kalmış ve tamir görmemişti. Sunak, el kitabını taşıyacak durumda değildi, sakramentlerin alındığı bölüm güvenilmez durumdaydı ve kürsü de, üstündeki kubbeli yapı ve koruyucu melekleriyle açık bir tehlike oluşturuyordu. Sıraların ayakları yoktu; sanki bunları fare yemişi gibi."

Arnberg tefecilerden yüksek faizle borç almak zorunda kaldığına göre belli ki çok düşük bir maaş alıyordu. Uzun süren bir hastalıktan sonra 1805'te öldü. Arnberg'in yerine gelen Gustaf Ernst Sprinchorn 1818'de gerçekleşen bir kilise yangınına tanık olmak zorunda kaldı. Bu olaydan sonra cemaat, 1859 yılına dek kendine ait bir binadan yoksun kalacaktı.

Konstantinopolis'teki son İsveçli pastör, 1874'ten öldüğü tarih olan 1879'a kadar hizmet eden JL Aspling oldu. Onun ardından Kral Osmanlı İmparatorluğu'na başka din adamı göndermedi. Bu tarihten itibaren İsveç şapeli bir Grek Protestan cemaati tarafından kullanılmaya başlandı. İsveçlilerse bu şapeli nadiren, sadece büyük kutlamalar vesilesiyle kullanıyorlardı.

İstanbul'da yaşayan Finliler İsveç Konsolosluk Şapeli'nde düzenli Luteryen ayinlerini 1999 yılında tekrar başlattılar. Bu çabanın bir sonucu olarak 2006 sonbaharında İstanbul Luteryen Kilisesi kuruldu. Yüz yıldan uzun bir süre sonra düzenli ayinlere Finlandiyalıların tekrar başlamasına izin vermek, İsveçli Konsolosluk yetkilileri için zor bir karar olmamıştı. "Bu çalışmaya baştan beri siz de dahildiniz ve destek oldunuz" dediler. 1809 yılına dek Finlandiya İsveç'in bir parçasıydı; yani İsveç ve Finlandiya tek bir ülkeydi.

Eski Luteryen cemaati böylece tekrar canlanmış durumdadır ve görevi her zaman olduğu gibi yine aynıdır: Bizi kölelikten kurtaran, bizi dirilmiş ve ebediyen diri, Tanrı Oğlu İsa Mesih'le birlikte yaşamaya çağırın Müjde gerçeğini anlatmak.

Kaynak: Nils Staf: De svenska legationspredikanterna i Konstantinopel
Acta universitatis Upsaliensis, Studia Historico-Ecclesiastica Upsaliensia 32, Uppsala
1977